

Trpinčenje LGBT-otrok v Sloveniji in po svetu: primer osnovnih in srednjih šol

Abstract

Bullying of LGBT Children in Slovenia and Elsewhere: Primary and Secondary Schools

The author introduces the article by describing four cases of school bullying on the basis of sexual orientation and identity that ended in suicide and were widely publicized. She continues by presenting the attempts of three countries (U.K. – Scotland, Japan and Chile) to combat bullying on the basis of sexual orientation and identity, as well as the measures they have employed to this end. The third part of the article focuses on the situation in Slovenian schools. Slovenia has no systematic approach to the issue, and there are indications that the situation is deteriorating (reduction of certain content in curricula, perceived growth of violence). The author therefore concludes that several changes are required to adequately address the bullying of LGBT children in Slovenia.

Keywords: peer violence and bullying, sexual orientation, sexual identity, LGBT students, LGBT teachers, primary school, secondary school, Scotland, Chile, Japan, Slovenia

Katarina Majerhold holds an MA Degree in Philosophy and is a member of the editorial board of the Journal for the Critique of Science, Imagination, and New Anthropology. (katarina.majerhold@gmail.com)

Povzetek

V prispevku najprej navedem štiri znane primere šolskega medvrstniškega trpinčenja zaradi spolne usmerjenosti in spolne identitete, ki so se znašli na naslovnica znanih časopisov in spletnih strani ter se končali s samomorom. Temu sledi predstavitev primerov treh držav (Združeno kraljestvo – Škotska, Japonska in Čile), ki imajo vsaj delno urejeno sistemsko preprečevanje trpinčenja otrok v šolah na podlagi spolne usmerjenosti in spolne identitete, ter njihovih ukrepov za izboljšanje stanja. Sledi predstavitev razmer na slovenskih šolah. V Sloveniji teh vprašanj ne obravnavamo sistemsko, nekateri indici (zmanjševanje določenih vsebin v učnih načrtih, zaznano povečanje nasilja) pa kažejo, da se razmere poslabšujejo. Prispevek tako sklenem z ugotovitvijo, da mora Slovenija na tem področju narediti še veliko.

Ključne besede: medvrstniško nasilje in trpinčenje, spolna usmerjenost, spolna identiteta, LGBT-učenci in dijaki, LGBT-učitelji, osnovna šola, srednja šola, Škotska, Čile, Japonska, Slovenija

Katarina Majerhold je magistrica filozofije in članica uredništva Časopisa za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo. (katarina.majerhold@gmail.com)

Uvod

LGBT-učenci in učenke ter dijaki in dijakinje v Sloveniji in po svetu so v šolah tarča verbalnega, čustvenega in fizičnega nasilja in trpinčenja. V nekaterih državah se tega precej dobro zavedajo in delajo v smeri preprečevanja medvrstniškega nasilja nad to populacijo, a jih pogosto posebej predramijo šele primeri samomorov ali celo umorov zaradi spolne usmerjenosti in/ali spolne identitete. Zato bomo v prispevku prikazali različne sistemske rešitve obravnavanja nasilja in trpinčenja LGBT-otrok v različnih državah po svetu. Opazili bomo, da se pri oblikovanju (primernih in učinkovitih) ukrepov sistemskega obravnavanja vlade (pristojna ministrstva) pogosto odločajo za sodelovanje z LGBT-organizacijami (na primer Čile, Združeno kraljestvo), tam, kjer tega sodelovanja ni, pa si za izboljšanje razmer in preprečevanje nasilja in trpinčenja prizadevajo LGBT-učitelji oz. učiteljice na podlagi svojih zmožnosti ter zakonskih določil (na primer Japonska). Kako pomembno je primerno obravnavanje tudi transspolnosti, bomo videli zlasti na primeru Japonske, kjer so ponekod še danes prisotni predsodki in stereotipi, da je transspolnost psihična motnja in da morajo imeti transspolni učenci in učenke za obiskovanje šole potrdilo psihiatra, čeprav je japonsko ministrstvo za šolstvo že določilo, da takšno dokazilo ni potrebno, prav tako pa je izdalo navodila za delo s to ciljno populacijo.

Vse to bo uvod v predstavitev stanja v Sloveniji, ki je danes celo slabše kot pred desetimi leti, saj je nasilja in trpinčenja nad LGBT-učenci in učenkami oziroma dijaki in dijakinjami v šolah več, pouka na temo LGBT pa manj. Skozi redke raziskave, v katerih so proučevali stopnjo nasilja in trpinčenja nad populacijo LGBT v šolah, bomo opozorili na najpogostejše vzroke za nasilje, njegove oblike, načine sankcioniranja, stopnjo obveščenosti o LGBT-vsebinah in opolnomočenosti za pomoč trpinčenim posameznikom. Raziskave kažejo tudi, da so vzrok nasilja in trpinčenja predsodki, sovražnost in stereotipi, ki se jih otroci naučijo od staršev, iz medijev, pri verskem pouku, včasih pa to sovražnost, stereotipe in predsodke posredno podpirajo in spodbujajo celo sami učitelji in učiteljice, saj nasilja in trpinčenja predvsem zaradi nepoznavanja tematike in s tem neprepoznavanja ne sankcionirajo (Magič, 2012: 24). Nazadnje pa opozarjamo tudi, da država v okviru učnih načrtov niti ne vključuje LGBT-vsebin niti ne sprejme sistemskih ukrepov za obravnavo nasilja nad to populacijo.

Primeri trpinčenih LGBT-otrok v šoli po svetu

Vsakič, ko preberemo, da je kakšen otrok iz kateregakoli predela sveta ali iz Slovenije storil samomor, ker so ga sošolci zaradi spolne usmerjenosti in/ali spolne identitete trpinčili ali nad njimi izvajali nasilje, se ob tem zamislimo. Noben otrok si ne zasluži, da ga drugi otroci trpinčijo do smrti, zato je toliko pomembnejše, da se poučimo o vzrokih za medvrstniško nasilje, ustrahovanje in trpinčenje ter

v šolah sprejememo sistemske rešitve za njegovo odpravo. Predočimo si najprej nekaj konkretnih primerov, ko sta trpinčenje in medvrstniško nasilje zaradi spolne usmerjenosti in spolne identitete peljala v samomor.

Tyrone Unsworth iz Brisbana (Winsor, 2016) je avstralski 13-letni deček, ki si je novembra 2016 vzel življenje po večletnem medvrstniškem trpinčenju in nasilju sošolcev in sošolk zaradi spolne usmerjenosti: v šoli so ga nenehno zbadali z besedami, kot so »gej«, »peder« in »vila«. Leta 2016 pa ga je neki sošolec s kolom najprej napadel od zadaj, ga podrl na tla, nato pa ga tako močno udaril, da mu je zlomil čeljust, tako da so ga morali operirati. Po večmesečnem okrevanju ni hotel več v šolo in dan, preden si je vzel življenje, je materi dejal, da mu sošolci in sošolke ves čas govorijo, da naj si vzame življenje. Sicer pa je mati Amanda Unsworth dejala, da je bil Tyrone na zunaj vesel deček, ki si je želel postati veterinar ali modni oblikovalec. Ozadje Tyronove smrti sta preiskovali tako policija kot šola.

Drugi primer je samomor 20-letnega študenta Trevorja O'Briena (Ring, 2016), ki so ga prav tako leta 2016 našli mrtvega v parku v Wyomingu v ZDA. Tudi on si je vzel življenje po večletnem homofobičnem medvrstniškem trpinčenju in nasilju. Leta 2012 je policiji tudi prijavil škodo na avtu (ta je bil poškodovan na več mestih, na desnih zadnjih vratih je bil velik napis: »Peder.«). Fotografije avtomobila je objavil na družbenem omrežju Facebook, tako kot tudi fotografije poškodovanega (opraskanega) obraza, posledice fizičnega napada. Družinski člani so na policijski postaji povedali, da se je počutil, kot da nima nikogar, na kogar bi se lahko obrnil po pomoč.

Tretji primer je iz leta 2015, ko je po večletnem trpinčenju zaradi spolne identitete pred avto skočil in si tako vzel življenje 16-letni transspolni fant Ash Haffner (Wee, 2015) iz Severne Karoline v ZDA. Njegova mati je povedala, da se je trpinčenje povečalo vedno, ko je svojo tranzicijo začel kazati navzven, in nekoliko zmanjšalo, ko si je denimo ostrigel lase in je bil videti bolj fantovski. Mati je po smrti na njegovi Facebook strani objavila naslednje njegove misli:

Ne želim, da se me spominjajo kot pe**sko homoseksualno dekle z vsemi brazgotinami na svoji roki. Na žalost pa sem takšen za veliko ljudi ... Preprosto nisem razumel, zakaj sem se počutil, kot sem se, ko sem imel še spodobno življenje. Spominjajte se me kot nekoga, ki je razumel in bil močan, dokler je bil lahko.

Četrti primer pa je iz leta 2014. Gre za medijsko zelo izpostavljen primer samomora 17-letnega transspolnega dekleta Leelah Alcom (Malmo, 2014) iz Ohia v ZDA, ki ji starši niso dovolili tranzicije. Namesto tega so jo peljali h krščanskemu terapevtu, ki opravlja t. i. spreobrnitveno terapijo. Ta ji je dejal, da je sebična in da ni prav, da si želi postati dekle. Leelah je zapisala, da so njeni prijatelji in prijateljice tranzicijo sprejeli, toda starši so bili zelo proti. Kot verni kristjani so si želeli, da bi bil njihov otrok popoln heteroseksualni deček. Starši tudi po smrti niso upoštevali njenih želja ter jo pokopali kot fanta z rojstnim imenom Joshua.

Škotska, Japonska in Čile: stanje in ukrepi

Škotska (Združeno kraljestvo)

Po podatkih dobrodelne organizacije *LGBT Youth Scotland* je trpinčenje in nasilje nad LGBT-učenci in učenkami v škotskih šolah, kot lahko preberemo v priročniku *Addressing Inclusion: Effectively Challenging Homophobia, Biphobia and Transphobia* (2017: 7), še vedno zelo močno prisotno. Omenjena organizacija poroča, da se učenci in učenke še vedno ne počutijo dovolj močni in samozavestni za prijavljanje »zlorab« (verbalnega, čustvenega in fizičnega nasilja) na podlagi spolne usmerjenosti in spolne identitete, čeprav vemo, da lahko homofobično, bifobično in transfobično trpinčenje ter nasilje močno vplivajo na samopodobo, samozavest, čustvene odzive in težave, psihične težave in težave pri učenju, da lahko vplivajo na šolski uspeh, izostanke iz šole ter končno na prenehanje šolanja (ibid: 6). Pri tem v organizaciji poudarjajo, da so v primerjavi z LGB-učenci in učenkami nasilju v šoli še posebej izpostavljeni transspolni učenci in učenke (ibid: 7). Zato se je organizacija aprila 2017 vključila v vladno kampanjo Čas za inkluzivno izobraževanje (ČII), ki poudarja pomen in zahteva akcijo za preprečevanje nasilja in trpinčenja v šoli. Šole in lokalne oblasti so pozvale k učinkovitim in odločnim ukrepom proti (verbalnemu, čustvenemu in fizičnemu) nasilju. Škotska vlada je nato v sodelovanju z LGBT-organizacijami sprejela strategijo proti trpinčenju LGBT-otrok v škotskih šolah.

V *LGBT Youth Scotland* pravijo, da je bilo kar nekaj pomembnega dela v škotskih šolah že opravljenega, vendar potrebujejo in zahtevajo organiziranje več delavnic in sredstev za poučevanje učiteljev in učiteljic na tem področju, kakor tudi izboljšano zakonsko urejenost ter pregled nad šolami glede nasilja nad ciljno populacijo. Pri tem so svoje izkušnje šolskega trpinčenja in nasilja na podlagi spolne usmerjenosti in spolne identitete podelili tudi člani in članice organizacije ter tudi na podlagi tega predstavili razloge za preprečevanje šolskega nasilja nad LGBT-otroki. Megan McIntyre, ena od članic mladinskega nacionalnega sveta omenjene organizacije, je povedala, da je morala zaradi neresne obravnave homofobnega medvrstniškega trpinčenja v šoli celo zamenjati šolo, kar pa ni res pomagalo, saj tudi v drugi šoli ni bilo nič boljše – s homofobnim nasiljem se preprosto niso hoteli spoprijeti. »Rezultat tega je bila pogosta odsotnost, saj nisem hotela hoditi v takšno šolo. Preprosto se nisem dobro počutila,« je zapisala na spletni strani *LGBT Youth Scotland*, ki jo je organizacija vzpostavila ob vključitvi v omenjeno vladno kampanjo.

Fergus McMillan, izvršna direktorica *LGBT Youth Scotland*, pa je za isto stran izjavila:

Želimo si izobraževalnega sistema, o katerem bodo lezbijke, geji, biseksualni, transspolni in interpolni učenci in učenke poročali, da so vključeni v svoje šole, da v njih ni homofobnega, bifobnega in transfobnega nasilja, da se njihove realnosti odražajo tudi v učnem načrtu [...] Zato podpiramo temeljna

izhodišča kampanje Čas je za inkluzivno izobraževanje in pozivamo ravnatelje in ravnateljice šol ter snovalce in snovalke šolskih politik na vseh ravneh, da se osredinijo na polno implementacijo Zakona o enakopravnosti iz leta 2010, ki preprečuje diskriminacijo in spodbuja enake možnosti za vse.

Sicer pa je organizacija v *Strategiji za trajnostno prihodnost* (2018–2023) zastavila naslednje prioritete za ozaveščanje in opolnomočenje LGBT-otrok in mladine: neposredno nagovarjanje in delo z LGBT-otroki in mladino, vključeno v organizacijo (2018: 14), vključevanje LGBT-mladine v delo organizacije, kjer se bodo učili vodstvenih in drugih veščin, ki jim bodo pomagale pri graditvi kariere in življenju (ibid.: 15), vzpostavitev spletne platforme za mreženje in podporo škotskim šolam pri vzpostavljanju zaveznikov med LGBT-učenci in učenkami ter njihovimi zavezniki (ibid.: 18), izpostavljanje dobrih šolskih praks za učitelje pri delu s ciljno populacijo (ibid.: 19), izpopolnjevanje dela organizacije in njenih zaposlenih ter ne nazadnje pripovedovanje osebnih zgodb LGBT-otrok in mladine (ibid.: 22–23).

Oktobra 2018 pa je škotska vlada izdala dokument *LGBT Inclusive Education Working Group*, ki je plod skupnega dela vladne delovne skupine za vključevanje populacije LGBT, *LGBT Youth Scotland* in udeleženi v kampanji *Čas je za inkluzivno izobraževanje*. Dokument podaja najnovejše ugotovitve in priporočila za preprečevanje predsodkov, stereotipov in nasilja nad LGBT-učenci in učenkami, predloge za posodobitev vodnika za poučevanje odnosov za učitelje in posodobitev učnih načrtov z vsebinami LGBT (Škotska vlada, 2018a: 15–16).

Japonska

Human Rights Watch poroča, da japonski vladi ni uspelo zaščititi svojih LGBT-učencev in učenk pred nasiljem ter da nacionalni učni načrt in šolske politike ignorirajo spolno usmerjenost in identiteto kljub politiki preprečevanja trpinčenja in nasilja v šoli. Japonska vlada (Ministrstvo za šolstvo, kulturo, šport, znanost in tehnologijo – MŠKŠZT) je namreč oktobra leta 2013 izdala dokument *Temeljna politika preprečevanja trpinčenja*, vendar pa ta govori le o izobraževanju učencev o družbenih normah, učiteljev o pravicah otrok ter obveznem usposabljanju za učitelje, LGBT-populacije pa sploh ne omenja.

Zato 84 strani dolgo poročilo Human Rights Watch »*The Nail That Sticks Out Gets Hammered Down*«: *LGBT Bullying and Exclusion in Japanese Schools* (Human Rights Watch, 2016a) natančno predstavi neučinkovitost japonske vlade pri preprečevanju trpinčenja in nasilja nad LGBT-učenci in učenkami. Poročilo opozarja tudi, da vlada preprečuje dostop do informacij, zavira samoizražanje in javno izražanje spolne usmerjenosti in identitete.

Ker je nasilje v japonskih šolah zelo razširjeno, razvpito in pogosto brutalno, še posebej do populacije LGBT, je MŠKŠZT izdalo poseben vodnik o pravicah LGBT-učencev in učenk. V *Japan: Bullied LGBT Students Unprotected* (Human Rights Watch,

2016b) lahko preberemo, da so japonski uradniki, zaposleni na MŠKŠZT, večkrat ponovili, da se problema nasilja v šolah lotevajo »holistično«, vendar bi morali potrebe LGBT-učencev in učenk obravnavati posebej. Torej imamo dvojno pozicijo vlade: nacionalne politike se sicer borijo proti šolskemu trpinčenju in nasilju, vendar pri tem kot oblike trpinčenja ne prepoznavajo trpinčenja na podlagi spola, spolne usmerjenosti in spolne identitete, zato v svoje učne načrte tudi ne vključujejo LGBT-tem. Shoko Yoneyama vladno razumevanje boja proti medvrstniškemu nasilju v japonskih šolah v članku *Theorizing School Bullying: Insights from Japan* (2015) na podlagi analize vladnega dokumenta *Medvrstniško nasilje v šoli: temeljno razumevanje in navodila za preprečevanje medvrstniškega nasilja* (MŠKŠZT, 2014) interpretira takole: »Objekt medvrstniškega nasilja je lahko katerikoli otrok na katerikoli šoli. Z drugimi besedami, (uradniki) razumejo, da medvrstniško nasilje ni omejeno na majhno število 'nasilnežev' ali 'žrtev' z določenimi osebnimi značilnostmi ali specifičnimi družinskimi situacijami, ampak lahko vključuje 'običajnega učenca'.« (Yoneyama, 2015: 125) Kanae Doi, direktor japonskega Human Rights Watch, pa ugotavlja: »Čeprav je japonska vlada v zadnjih letih veliko naredila za podporo LGBT-učencem in učenkam ter študentom in študentkam, pa nacionalne politike preprečevanja nasilja še vedno ne omenjajo nasilja na podlagi spolne usmerjenosti in spolne identitete.« (Human Rights Watch, 2016b) Zato poziva japonsko vlado, da nemudoma uvede politike, ki varujejo populacijo LGBT ter so usklajene z mednarodnimi standardi in dobrimi praksami na tem področju.

Human Rights Watch je opravil več kot dvajset intervjujev z LGBT-mladimi, ki so se nedavno vključili v različne oblike šolanja v štirinajstih japonskih prefekturah. Prav tako je intervjuval sociologe, odvetnike, psihologe, psihiatre, vladne uradnike in strokovnjake na področju šolske politike. Izsledki intervjujev so na voljo v ilustrirani obliki, v obliki manga stripov, ki so pogost vir informacij in zgledov za LGBT-mladino na japonskem.

Tako je Kiyoko N., dijakinja in lezbijka iz Tokia, kakor preberemo v že omenjenem poročilu (Human Rights Watch, 2016b), povedala, da so bili sošolci in sošolke v prvem letniku srednje šole do nje večkrat nasilni zato, ker naj bi bila premalo feminilna: zbrali so se okoli nje in jo topli z rolo papirja. Učiteljica je bila velikokrat priča temu trpinčenju, a ni nikoli nič naredila oziroma ukrepala (2016b: 44).

Tadashi I., 17-letni dijak iz Nagoye, je za Human Rights Watch povedal, da bi šola morda celo želela rešiti problem nasilja, če bi o njem povedal kakšnemu učitelju, vendar verjetno ne bi znali ukrepati na primeren način, saj imajo premalo znanja o LGBT (ibid.: 65).

Ai K., nekdanji osnovnošolski učitelj, ki zdaj dela kot svetovalec za LGBT-mladino, pa je povedal, da učiteljem, ki so pripravljeni pomagati LGBT-učencem in učenkam, šolska administracija ne bi stopila naproti, zato so v svojem sočutju do nasilja nad to populacijo pogosto prepuščeni sami sebi (ibid.: 72).

Nekateri LGBT-učenci in učenke ter študenti in študentke pa so za Human Rights Watch povedali, da so jim učitelji celo rekli, da so vsi tisti, ki javno razkrijejo

svojo spolno usmerjenost in identiteto, sebični in da naj ne pričakujejo, da bodo v šoli zelo uspešni. Nekateri so poročali tudi, da so jim učitelji in učiteljice svetovali, naj se v izogib morebitnemu trpinčenju preprosto podredijo socialnim normam, ki se kažejo tudi skozi nošenje šolskih uniform, v nekaterih primerih so jim celo priporočali homofobične šale in izrekli žaljivke na njihov račun. Logična posledica tega je, da ti učenci šolskim oblastem ne poročajo (več) o primerih homofobičnega nasilja.

Še slabše se godi transspolnim učencem in učenkam, saj je zanje že obiskovanje šole težek preizkus. Zaradi predpisanega nošenja šolskih uniform, ki so spolno zaznamovane, za nekatere obliko stresa in tesnobe pomeni že sama obleka, prav tako pa se morajo udeleževati aktivnosti, pri katerih se ne počutijo lagodno. Zato so pogostejše tarče zbadljivk, žaljivk in tudi fizičnega nasilja, nekateri morajo za obiskovanje šole tudi pridobiti potrdilo psihiatra o motnji spolne identitete (MSI). V nekaterih primerih so posamezniki prenehali hoditi v šolo (Human Rights Watch, 2016a: 52). Svojo izkušnjo s šolskim sistemom je razkril tudi zdaj 18-letni fant Akemi N. iz Okinawe.

Ko je bil star 16 let, so mu v šolski administraciji rekli, da mora prinesiti potrdilo o MSI, da bi lahko spremenil šolsko uniformo. Potrdilo je dobil v nekaj tednih, vendar pa so mu tudi potem v šoli odrekli možnost nošenja moških oblek z utemeljitvijo, da pred tem niso imeli nobenega podobnega primera, po katerem bi se lahko zgledovali. (Ibid.: 53)

Nacionalni zakon namreč določa, da mora imeti transspolna oseba diagnozo o mentalni motnji in dokazila o drugih medicinskih postopkih, vključno s sterilizacijo, da bi ji priznali njen »pravi« spol ter s tem omogočili obiskovanje šole, kar je zastarel postopek, ki ga določa Zakon št. 111 iz leta 2003, ki je začel veljati 16. julija 2004.

Je pa MŠKŠZT pred kratkim izdalo knjigo *Vodič za učitelje in učiteljice o motnji glede spolne identitete in spolne usmerjenosti*, ki napoveduje obdobje, ko naj bi bila šola varen prostor za vse učence (ibid.: 60). Human Rights Watch povzema, da vodnik ni zavezujoč, vendar je vseeno korak naprej v ozaveščanju učiteljev in učiteljic o tem, da transspolni učenci in učenke za obiskovanje šole ne potrebujejo diagnoze. Doi (v ibid.: 73) še pravi, da

varnost in zdravje nobenega učenca ne bi smela biti odvisna od sočutne odrasle osebe. Vlada je odgovorna, da izobrazí učitelje in učiteljice, ki se morajo primerno odzvati na primere trpinčenja na podlagi spolne usmerjenosti in spolne identitete ter populacijo LGBT zaščititi pred nadlegovanjem in diskriminacijo.

Čile

Položaj šolajoče se LGBT-mladine je težak tudi v Južni Ameriki. Unescova študija iz leta 2013 je pokazala, da je bilo kar 68 % južnoameriških LGBT-učencev in učenk izpostavljenih homofobičnemu nasilju; 40 % gejev je bilo zaradi svoje spolne usmerjenosti v šoli žrtev fizičnih napadov, v Argentini pa je bila skoraj polovica, tj. 45,3 % vseh transspolnih učencev in učenk zaradi medvrstniškega nasilja prisiljenih zapustiti šolo.

Med vsemi južnoameriški državami ima najvišjo stopnjo nasilja v šoli (in posledičnih samomorov), tako med heteroseksualno kot LGBT-populacijo, Čile. V čilskih šolah je ne glede na spolno usmerjenost in identiteto kar 86 % populacije izpostavljene občasnemu nasilju, 50 % jih priznava, da trpinčijo tudi sami. Vendar je bilo v zvezi z nasiljem specifično nad LGBT-populacijo le malo narejenega vse do marca 2012, ko je bil brutalno pretepen, mučen in umorjen 24-letni Daniel Zamudio. Tragična smrt je spodbudila nacionalno razpravo, ki je vodila v sprejetje antidiskriminacijske zakonodaje (Zakon št. 20609) julija 2012, začelo pa se je tudi ozaveščanje o LGBT-temah ter o nasilju nad to populacijo, še zlasti nad otroki in mladino.

Ena vodilnih organizacij tega gibanja je *Todo Mejora*, latinskoameriška verzija projekta *It Gets Better*, ki je bolj kot njegova globalna inspiracija osredinjena na preprečevanje samomorov in nasilja na podlagi spolne usmerjenosti, spolne identitete in spolnega izraza (Gonzalez, 2014). *Todo Mejora* (<https://todomejora.org>) sodeluje pri izobraževanju učiteljev in učiteljic ter strokovnjakov in strokovnjakinj, ki se ukvarjajo z vprašanjem mentalnega zdravja in večje vidnosti LGBT-posameznikov in posameznic, razvija in diseminira izobraževalne vire, ki so namenjeni deljenju njihovih izkušenj, ter se s svojimi pobudami proti trpinčenju in nasilju obrača na politiko. Organizirali so prva dva seminarja s področja nasilja nad LGBT-študenti in študentkami na univerzah v Temucu in Santiagu (vsebina seminarja iz Santiaga je dostopna na Infante, 2016).

Vzrokov za pogosto nasilje nad šolajočo se LGBT-populacijo v Čilu je kar nekaj, naštejmo zgolj tri. Prvič, visok je odstotek tistih, ki se izobražujejo v javnih in subvencioniranih (zasebnih) šolah, v katerih učitelji in učiteljice niso deležni skoraj nikakršnih informacij o različnih spolnih usmerjenostih in identitetah.

Na začetku 80. let prejšnjega stoletja so v čilski izobraževalni sistem uvedli dolgoročne reforme, ki so vključevale decentralizacijo javnega šolskega sistema in prenos šolske administracije na lokalno raven (občine). Reforme so prav tako vzpostavile javno financiranje zasebnih šol prek subvencioniranja vpisa. (Mizala, Romaguera in Ostoic, 2005: 3)

Drugič, čilska skupnost LGBT je skoncentrirana predvsem v Santiagu, od koder se nato informacije, izkušnje in znanje širijo na ruralna območja. Zato ni presenetljivo, da Čile še leta 2013 ni imel nikakršnih empiričnih podatkov o

preprečevanju nasilja nad LGBT-učenci in učenkami, čeprav je nekdanja predsednica Čila Michelle Bachelet odkrito izražala podporo LGBT-osebam in njihovim pravicam, vključno z enakopravnostjo glede izenačitve na področju zakonskih zvez. In tretjič, eden od vzrokov nasilja na podlagi spolne usmerjenosti in identitete je tudi splošna konservativnost družbe; tako v zvezi s spolno usmerjenostjo in identiteto še vedno namesto sekularnih pogosto prevladajo katoliška stališča. Ta so pomembno vplivala tudi na dvig starostne meje legalnosti homoseksualnih spolnih odnosov: ti so legalni šele pri 18 letih (prej pri 16 letih), heteroseksualni spolni odnosi pa že pri 14 letih.

Je pa treba poudariti, da je Čile – verjetno tudi zaradi velikega števila zabeleženih primerov nasilja in posledičnih samomorov – ena redkih južnoameriških držav, ki si sistematično prizadevajo za širšo družbeno spremembo na obravnavanem področju. Tako je država pred nekaj leti sprejela antidiskriminacijski zakon, ki se osredinja na varovanje LGBT-oseb in na podlagi katerega so ustanovili tudi sedem antidiskriminacijskih centrov po vsem Čilu. Ministrstvo za šolstvo si prav tako prizadeva za izboljšanje počutja LGBT-učencev in učenk, pri čemer izhaja iz predpostavke, da je sprejemanje različnih spolnih usmerjenosti in identitet pomembno za razvoj dobrega vzdušja v šolah po vsem Čilu (Gonzalez, 2014). Dva največja šolska in univerzitetna centra – Santiago in Maipu – sodelujeta z organizacijo Todo Mejora pri razvijanju strokovnih seminarjev za preprečevanje nasilja nad populacijo LGBT in spodbujanje raznolikosti glede spolne usmerjenosti in spolne identitete. Tako je Todo Mejora leta 2015 uspešno izvedla delavnice na treh šolah (eni javni, eni zasebni in eni subvencionirani, vse so v Santiagu); razdelili so 91 kompletov za varnost LGBT-učencev in učenk, vsakega učitelja in učiteljico so posebej poučili o njegovi uporabi; 45 zaposlenih na šolah so poučili o varovanju, spoštovanju in krepitvi pravic populacije LGBT; vzpostavili so devet zavezništev s študentskimi organizacijami, ki zdaj nadaljujejo izobraževanje drugih; in ne nazadnje so uspešno začeli kampanjo s področja vidnosti svojega projekta, ki je dosegel tudi odločevalce s področja šolskih politik (Infante, 2016).

Kljub tem izboljšavam pa so v Čilu še vedno na začetku poti. Zato si vlada prizadeva širiti ozaveščenost, predvsem z diseminacijo izobraževalnega gradiva. Ministrstvo za šolstvo je med drugim pripravilo smernice za soočenje in preprečevanje šolskega nasilja v obliki šestih korakov: 1. prekinitev molka (žrtev ali priča spregovori o nasilju); 2. obstajati morajo jasna in konsistentna pravila (ki jih morajo poznati in upoštevati vsi udeleženi); 3. v proces morajo biti vpleteni starši ali skrbniki (tako se zmanjša verjetnost, da otrok postane bodisi žrtev bodisi nasilnež); 4. med odmorom in počitnicami naj bo organiziran dodaten nadzor; 5. vsi vpleteni naj se učijo veščin za premagovanje konfliktov; 6. nična toleranca do vsakršnih predsodkov in nestrpnosti.

Slovenija

V Sloveniji tako tragični primeri kot denimo v ZDA, na Japonskem in v Južni Ameriki niso bili zaznani, prav tako ne poznamo poskusov samomora mladih LGBT-oseb zaradi medvrstniškega nasilja; so pa zato pogosti sprenevedanje, ignoranca, odkriti predsodki ter celo neposredno nasprotovanje ozaveščanju o homofobičnem, bifobičnem in transfobičnem nasilju ter umeščanju LGBT-tem v učne načrte. Eden glavnih vzrokov za zadnje je pritisk nekaterih staršev, ki menijo, da bi seznanjanje s temami, povezanimi s homoseksualnostjo, lahko vplivalo na otrokovo spolno usmerjenost in identiteto (pobudnike takšnega razmišljanja zlahka najdemo v javnem prostoru). Tako se je, kot lahko beremo v uvodu poročila o izkušnjah srednješolskih učiteljev in učiteljic s homofobijo v šolskem prostoru v Sloveniji *Homofobija na naši šoli?* (Magić, 2012),

Društvo informacijski center Legebitra leta 2010 prvič soočilo z močnim nasprotovanjem izvedbi enega svojih osnovnih projektov, izvajanju izobraževalnih delavnic o učenju o človekovih pravicah. S podporo tudi nekaterih političnih strank sta Zavod Kul.si – Zavod za družino in kulturo življenja ter Civilna iniciativa za družino in pravice otrok obtožila organizaciji Društvo Legebitra ter Amnesty International Slovenije, da s temi delavnicami v srednjih šolah promovirata radikalno homoseksualno ideologijo, novačita mladostnike v lastne organizacije ter jih prepričujeta v prespraševanje lastne spolne usmerjenosti in spola [...] Na Ministrstvo za šolstvo in šport sta Zavod Kul.si ter Civilna iniciativa naslovili zahtevo, naj se Društvu Legebitra in Amnesty International Slovenija prepove sodelovanje s srednjimi in osnovnimi šolami. (Magić, 2012: 5)

Na nasprotovanje omenjenih organizacij so nekateri avtorji in avtorice znanstvenih prispevkov posebne izdaje revije *Sodobna pedagogika (Homoseksualnost in šola, 2009)* odgovorili, da vsebine in delovanje organizacij, ki poučujejo o človekovih pravicah, »ustrezajo vsebinam Evropske konvencije o človekovih pravicah, ki poudarja bistvo drugega stavka 2. člena Protokola k Evropski konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin: 'varovanje pluralizma in tolerance v javnem izraževanju ter prepoved indoktrinacije'.« (Komidar in Mandeljc, 2009: 166) In v nadaljevanju:

Opisana problematika opozarja, da je treba v učne načrte osnovne šole vključiti eksplicitne cilje in standarde znanja o homoseksualnosti, programi na fakultetah, ki izobražujejo učitelje, pa bi morali diplomante usposobiti za obravnavo predstavljene tematike, hkrati pa bi moralo potekati stalno strokovno izpopolnjevanje učiteljev, ki že poučujejo v šolah. (Ibid.: 178)

Avtorici navajata tudi ugotovitev Marte Pirnar, da

slovenska mladina ni nikakršna izjema, ki je vprašanje homoseksualnosti ne bi zadevalo, zato mladi nikakor ne bi smeli biti prikrajšani za literaturo, ki jim lahko predstavi homoseksualnost ne zgolj kot tabu, skrivnost in zlo, pač pa kot eno od oblik ljubezni, pred katero ne bi smeli imeti predsodkov in strahov (ibid.: 178).

Homofobično nasilje v slovenskih šolah

Medvrstniško nasilje in trpinčenje ne glede na spolno usmerjenost in identiteto je v slovenskih srednjih šolah precej prisotno in pogosto ostaja nesankcionirano. Leta 2008 je Dijaška organizacija Slovenije izvedla *Raziskavo o nasilju na slovenskih srednjih šolah*. Avtorji raziskave (Aleš Kramer, Mateja Kundija, Eva Semič, Andrej Čuš, Teja Velkavrh in Natalija Pavlin) so podatke pridobili z anketnim vprašalnikom, ki so ga posredovali 135 slovenskim srednjim šolam in na katerega je odgovarjalo šeststo dijakov in dijakinj prvih in tretjih letnikov. Kot je pokazala analiza,

40 % dijakov in dijakinj prvega letnika meni, da učitelji oz. učiteljice zelo redko ustavijo nasilje, dodatnih 10 % jih je menilo, da nikoli ne posežejo v nasilje. Podobno je tudi 43 % dijakov in dijakinj tretjega letnika odgovorilo, da učitelji oz. učiteljice zelo redko ustavijo nasilje, 11 % pa jih je menilo, da nikoli ne posežejo v nasilje. Oba letnika sta pri odgovorih enotna. Po njihovem mnenju učitelji oz. učiteljice nikoli ali zelo redko pomagajo ustaviti nasilje [...], za kar je lahko krivo to, da nasilja ne opazijo oz. je to prikrito. (Kramer in dr., 2008: 38–39)

In kako učitelji ustavijo nasilje, če se odločijo za posredovanje? »Pri primerjavi med prvim in tretjim letnikom je očitno, da je več dijakov prvega letnika (49 %) kot dijakov tretjega letnika (25 %) kot pristop pri preprečitvi nasilja navedlo grožnjo s kaznijo.« (Ibid.: 40) Učitelji torej medvrstniško nasilje in trpinčenje pogosto preprečijo z grožnjami povračilnih ukrepov.

V raziskavi so dijake spraševali tudi o vzrokih za nasilje; med drugim so jih vprašali: »Ali bi lahko izvajal/-a nasilje nad dijakom/-injo, ki je ne maraš?«

Dijaki prvega letnika so skoraj večinoma odgovorili, da ne bi sodelovali pri izvajanju nasilja (47 %), četrtna (25 %) jih je odgovorila, da bi to le redko lahko počeli, 15 % dijakov bi to storilo pogosto, 13 % pa zelo pogosto. [...] Le tretjina (33 %) dijakov tretjega letnika je odgovorila, da ne bi sodelovali pri izvajanju nasilja, 28 % jih je odgovorilo, da bi to le redko počelo, 21 % dijakov bi to storilo pogosto, 18 % pa zelo pogosto. (Ibid.: 45)

Zanimivo je, da je lahko za dijake in dijakinje povod za nasilje preprosto že to, da nekoga ne marajo (pogosto so to izobčenci, pripadniki različnih manjšin) – pri tem so iz tega razloga pogostejše pripravljeni izvajati nasilje fantje (ibid.: 47).

Druga raziskava, ki se dotika tudi šolskega prostora, je *Neznosno udobje zasebnosti: vsakdanje življenje gejev in lezbijk* (Švab in Kuhar, 2005), ki je temeljila na vprašalniku *face-to-face*, izvedena pa je bila med koncem marca in začetkom julija 2003. Vzorec je sestavljalo 443 samoidentificiranih lezbijk in gejev, od tega 151 (34 %) žensk in 292 (66 %) moških, v starostnem razponu od 16 do 60 let, s povprečno starostjo 28 let. Kar 53 % sodelujočih pri raziskavi je poročalo o izkušnji šolskega nasilja zaradi svoje spolne usmerjenosti. Do podobnih ugotovitev so prišli tudi avtorji raziskave *Vsakdanje življenje istospolno usmerjenih mladih v Sloveniji* (Maljevac, Magić in Koletnik, 2008), v kateri je od marca do maja 2008 na spletni vprašalnik odgovarjalo 221 posameznikov (29 % lezbijk, 44 % gejev, 21 % biseksualnih oseb in 5 % kvir oseb; od tega 21 % dijakov, 51 % študentov in 27 % zaposlenih oz. brezposelnih). Raziskava je pokazala, da je

26,6 % gejev, 15,9 % lezbijk in 7,7 % biseksualnih oseb doživelo nasilje v srednji šoli zaradi svoje spolne usmerjenosti [...] Več kot 35 % vprašanih dijakov ima vsaj eno izkušnjo nasilja zaradi svoje spolne usmerjenosti [...] skoraj 11 % dijakov je pogosto doživelo verbalno nasilje in nekaj več kot 2 % pogosto fizično nasilje. (Maljevac, Magić in Koletnik, 2012: 10)

Podobni rezultati so se pokazali v ponovitveni raziskavi Romana Kuharja in Alenke Švab *Raziskava o pravni podinformiranosti LGBT skupnosti in vsakdanjem življenju gejev in lezbijk*, ki je s pomočjo spletnega vprašalnika, ki so ga izpolnjevali samoidentificirani geji in lezbijke, potekala med majem in septembrom 2014 (vzorec je sestavljalo 1145 oseb, med njimi 417 oz. 36,5 % žensk ter 727 pz. 63,5 % moških). Avtorja analizirata, da je skoraj

30 % vprašanih potrdilo, da so bili v času svojega šolanja – osnovna in srednja šola – diskriminirani ali nadlegovani zaradi svoje spolne usmerjenosti. Glavnina je tovrstno diskriminacijo doživela nekajkrat, 6 % vprašanih pa je poročalo, da so bili pogosto diskriminirani ali nadlegovani zaradi svoje spolne usmerjenosti. Glavnino nadlegovanja zaradi spolne usmerjenosti so izvajali sošolci in sošolke. Čeprav tovrstno diskriminacijo lahko razumemo tudi kot del medvrstniškega zbadanja, to ne zmanjšuje resnosti problema, na katerega kaže podatek: šola ostaja nevaren prostor za istospolno usmerjene in zdi se, da učitelji in učiteljice preredko, če sploh, posežejo v tovrstno nadlegovanje. Skrb zbujajoč je podatek, da je skoraj 17 % teh, ki so doživeli diskriminacijo ali nadlegovanje v šoli, poročalo, da so jih diskriminirali prav učitelji oz. učiteljice. (Kuhar in Švab, 2014: 12).

Stanje medvrstniškega nasilja in trpinčenja LGBT-učencev in učenk pa se je v Sloveniji celo še poslabšalo:

V vzorcu iz leta 2014 se je statistično značilno nasilje pogostejše pojavljalo v kontekstu šole: leta 2014 jih je še enkrat več (44 %) kot leta 2003 (22 %) poročalo, da so bili zaradi svoje spolne usmerjenosti žrtve nasilja s strani sošolcev in sošolk. To je lahko posledica več dejavnikov: deloma to lahko pripišemo večji vidnosti gejev in lezbijk v šolskem prostoru, saj se ti že med šolanjem razkrijejo. Drugi razlog lahko iščemo v večji senzibilnosti respondentov in respondentk, ki prepoznajo homofobično nasilje in so nanj pozorni. Ob tem pa ne smemo spregledati tudi vloge šole in učiteljev oz. učiteljic: odsotnost sistemskega obravnavanja problema homofobije in sploh nasilja v šoli zagotovo vodi k reprodukciji tovrstnega nasilja tudi v šolskem prostoru. Ob tem je zanimiv (in skrb zbujajoč) podatek, da je leta 2003 dobrih 55 % vprašanih potrdilo, da so v osnovni oziroma srednji šoli pri pouku obravnavali homoseksualnost (pri tem zanemarjamo vprašanje, koliko in kako so o tem govorili), medtem ko je leta 2014 o tovrstni razpravi pri pouku poročalo statistično značilno manj vprašanih, 46 odstotkov. (Ibid.: 32)

Podobno kaže že omenjena raziskava *Homofobija na naši šoli?* iz leta 2012, v katero je bilo v prvem delu zajetih 323 šolskih delavcev (večinoma učiteljev) iz vseh statističnih regij, v drugem delu (fokusne skupine) pa 14 učiteljev s treh različnih šol. Dobrih 35 % vprašanih je v raziskavi potrdilo, da so na delovnem mestu zaznali verbalno homofobično nasilje, 5 % pa jih je poročalo tudi o fizičnem homofobičnem nasilju (Magić, 2012: 23). Verbalno nasilje se nanaša predvsem na neposredne zmerljivke (»peder«, »gej«, »homič«), izrečene predsodke (»nenaravno«, »nagravžno«) ter kletvice in šale, ki jih večinoma izrekajo dijaki: »Večkrat sem pri urah doživela globoke in odkrite predsodke, največ od dijakov, tudi od dijakinj, vendar dijaki tu bolj prevladujejo (Taja, 28).« (Ibid.: 25) Ne drži torej samo, da so fantje pogostejše kot dekleta pripravljeni izvajati nasilje (Kramer in dr., 2008) – prav tako je res, da fantje pogostejše kot dekleta izražajo nestrpnost in predsodke.

Tudi raziskava *Homoseksualnost in šola* (2009), ki jo je Tanja Renner izvedla med 45 študenti in študentkami pri predmetu gejevske in lezbične študije na Fakulteti za družbene vede in v kateri se je osredinila na njihova mnenja in stališča o tem, ali in kako naj se homoseksualnost obravnava pri pouku, nakazuje, da v šolah prevladuje izrazito negativno dojemanje homoseksualnosti:

Na vprašanje, ki smo ga postavili študentom in študentkam: »Ali se spomnite, kdaj ste prvič slišali za homoseksualnost, kje in v kakšnem kontekstu?«, so odgovorili takole: 18 jih je prvič slišalo za homoseksualnost od (starejših) vrstnikov v osnovni šoli, vsi v negativnih povezavah, homoseksualnost kot žaljivka, zmerljivka; 15 jih je prve informacije o homoseksualnosti dobilo iz medijev (revije, časniki, filmi, nadaljevanke); 8 jih je informacije poiskalo na spletu, potem ko so srečali pojem, ki ga niso razumeli. (Renner, 2009: 110)

In kdo je najbolj izpostavljen homofobiji v šoli? V raziskavi *Homofobija na naši šoli?* je

82,5 % respondentov in respondentk menilo, da so v šolskem okolju homofobnemu nasilju (lahko) najbolj izpostavljeni dijaki in dijakinje, za katere sovrstniki in/ali okolica meni, da bi lahko bili istospolno usmerjeni; 62,5 % [...], da so tovrstnemu nasilju izpostavljeni dijaki in dijakinje, ki svoje spolne usmerjenosti ne skrivajo, 56,6 % [...] pa jih je menilo, da so žrtve homofobije tudi dijaki (fantje), ki niso dovolj »možati«, ter učitelji in učiteljice (in drugi zaposleni), ki opozarjajo na homofobijo v šoli (52,8 %). Visokemu tveganju so po mnenju in izkušnjah sodelujočih izpostavljeni tudi učitelji in učiteljice, ki svoje spolne usmerjenosti ne skrivajo (44,7 %). (Magić, 2012: 23)

Eden od učiteljev je tudi opozoril, da je lahko homofobnemu nasilju in zmerljivkam (»peder«, »homič«) nekdo izpostavljen že, če o homoseksualnosti zgolj spregovori (ibid.). Zanimivo je, da so vprašani odgovorili, da so visokemu tveganju izpostavljeni tudi LGBT-učitelji in učiteljice, kar lahko negativno vpliva tudi na (stopnjo) razkritosti LGBT-učencev in učenk, saj jim reakcije na učiteljevo razkritje sporočajo, da razkritje ni dobra strategija.

In kako učitelji oz. učiteljice odreagirajo na različne vrste in oblike nasilja?

Na nasilje lahko, na samem kraju incidenta, odreagira učitelj oz. učiteljica, ki ga zazna, ali pa se posvetuje s svetovalno službo oziroma z vodstvom šole, če gre za resnejši primer. [...] Kot metodo za obravnavo homofobnega nasilja so učitelji in učiteljice največkrat omenili pogovor, kar nekaj pa jih je pri obravnavi nasilja izrazilo dvom o tem, da jim kljub argumentom dijakov in dijakinj uspe prepričati, da je bilo njihovo dejanje nasilno in nesprejemljivo. (Magić, 2012: 31–32)

Vzrok za zadnje so predvsem družinske vrednote in okolje, iz katerega prihajajo:

Dijaki in dijakinje, šolski delavci in delavke ter starši namreč v šolski prostor in medsebojne odnose prinašajo lastne vrednote, stališča, stereotipe in predsodke, kar potrjujejo tudi rezultati [...], saj so respondenti in respondentke ocenili, da so največja ovira pri premagovanju homofobije v šoli negativen odnos in predsodki staršev (68,3 %) ter negativen odnos oziroma predsodki dijakov in dijakinj (62,8 %). Sodelujoči so tu znova poudarili potrebo po širši strategiji (lokalne in nacionalne politike), ki eksplicitno uvajajo pristope za odpravljanje homofobnega nasilja v šolskem okolju. (Ibid: 34)

Podobno kažejo tudi tuje raziskave. Tako denimo Tanja Renner (2009: 108) povzema, da ameriško šolsko osebje zelo redko intervenira v primerih nasilja zaradi spolne usmerjenosti:

Po raziskavi National School Climate Survey, v katero je bilo zajetih 1732 istospolno usmerjenih srednješolk in srednješolcev [...], je v polovici primerov ponavljajočega se nasilja kdo interveniral le včasih, v tretjini primerov ponavljajočega se nasilja pa sploh nihče. Searsova [...] je v svoji raziskavi odnosa do istospolno usmerjenih pri šolskem svetovalnem osebju ugotovila, da dve tretjini svetovalcev in svetovalk goji negativna občutja do istospolno usmerjenih, 20 % svetovalnega osebja se ni nikoli izraževalo o možnostih podpore istospolno usmerjenim učencem in učenkam ter dijakom in dijakinjam in 25 % svetovalnega osebja o sebi meni, da so visoko usposobljeni za svetovanje in pomoč istospolno usmerjenim mladim.

Viktimizacija zaradi znane ali domnevne istospolne usmerjenosti vpliva na duševno zdravje mladih, ki se v šolah ne počutijo varne, pripomore pa tudi k slabšemu šolskemu uspehu in pogostejšim izostankom od pouka: »V adolescenci geji in lezbijke od 2- do 7-krat pogostejše kot njihovi heteroseksualni vrstniki iz primerljivih kategorij poskušajo narediti samomor.« (Ibid.)

Homoseksualnost in učni načrti ter spopadanje s homofobijo

Zanimivo je, da so se nekateri učitelji homofobičnega nasilja in trpinčenja začeli zavedati šele med raziskavo *Homofobija na naši šoli?* (2012). Kuhar (2012) takole citira eno od učiteljic ter analizira:

»V okviru reševanja te ankete začenjam razmišljati, da je homofobije najbrž več, kot je opazimo, vendar je (če obstaja) verjetno v šolskih prostorih zelo prikrita.« Težava torej ne tiči toliko v neodzivanju na nasilje, saj je večina respondentov poročala, da so odreagirali na homofobično nasilje, če so ga zaznali, temveč v neprepoznavanju homofobije kot nasilja in tudi v prelaganju odgovornosti na starše, češ, te stvari prinesejo od doma. »Ker okolje ni permissivno do tega, na naši šoli ni razkritih dijakov ali dijakinj, zato mi kakšnega drugega vzgojnega ukrepa, kot je pogovor ob homofobni zmerljivki ali grobi šali, do zdaj še ni bilo treba uporabiti. Tudi nisem opazila kakšnega resnejšega nasilja.« (Ika, 46)

Hkrati pa je (ibid.):

12 % sodelujočih menilo, da imajo dovolj veščin, kako se spopasti s homofobičnim nasiljem v šolah – o tem so se poučili na dodatnih izobraževanjih. Nasprotno pa 42 % vprašanih meni, da nimajo ustrezne strokovne podlage za soočanje z verbalnim homofobičnim nasiljem, 60 % pa se jih ne počuti kompetentne za soočanje s fizičnim homofobičnim nasiljem. »Nekega posebnega znanja o tem nimamo in osebno se tudi nisem udeležila nobenega seminarja na to temo.« (Ana, 55)

Temu pritrjujejo tudi izkušnje sogovornikov in sogovornic iz fokusnih skupin te raziskave.

V eni od skupin je bilo poudarjeno, da šola ne organizira delavnic ali dogodkov o nasilju, niti ne sodeluje z zunanjimi izvajalci. V tej skupini je prevladovalo splošno prepričanje, da so tovrstne dejavnosti lahko koristne, vendar ne kot preventiva, temveč kot rešitev za obvladovanje in obravnavo nasilja, ko se to že zgodi. V nasprotnem primeru bi lahko že sama omemba potencialno sporne teme sprožila nepotrebne konflikte. (Magić, 2012: 15)

Nekoliko drugačno sliko je dala druga fokusna skupina iste raziskave, kjer so sodelujoči prihajali s šole, ki aktivno obravnava

vprašanja o nasilju in diskriminaciji ter [...] predsodke o homoseksualnosti, tako v sodelovanju z zunanjimi predavatelji in strokovnjaki, kot tudi z organizacijo ali sodelovanjem na različnih dogodkih. Učitelji in učiteljice so tu poročali o pozitivnih učinkih tovrstnih dejavnosti, ki jih opažajo pri dijakih in dijakinjah, ki pri tem aktivno sodelujejo. Poudarili so, da je konkreten stik z različnostjo pripomogel k izkušnji bolj odprtega okolja, ki aktivno promovira razumevanje in empatijo do položaja manjšin. (Ibid: 16)

Glede poučevanja in razlage o homoseksualnosti na šoli pa:

Le 6,8 % vprašanih učiteljev in učiteljic je odgovorilo, da pri pouku pogosto razpravljajo o homoseksualnosti, 35 % jih o tej temi razpravlja včasih, 24,9 % redko, 12 % jih meni, da razprava ne spada k predmetu, ki ga učijo [...] 29,4 % tistih, ki z dijaki in dijakinjami razpravljajo o homoseksualnosti, pravi, da razpravo v razredu največkrat začne učitelj oziroma učiteljica; 33,5 %, da razpravo odpirajo dijaki in dijakinje; 35,3 %, da razpravo enakovredno odpirajo [...] Skoraj polovica (48,9 %) tistih, ki o homoseksualnosti ne razpravljajo (N=92), meni, da je tako zato, ker teme ne poznajo dobro, 19,6 % pa [...], da razprava ne spada k njihovemu pouku. (Ibid.: 17–18)

Zanimivo je tudi, da več kot:

60 % vprašanih meni, da bi morala biti razprava o homoseksualnosti sestavni del učnih načrtov vsaj pri nekaterih predmetih; 12 % respondentov meni, da naj bo razprava sicer del vzgojno-izobraževalnega procesa, vendar v okviru obveznih izbirnih vsebin, 4 % vprašanih pa meni, da razprava ne spada k rednemu pouku. (Ibid: 19)

Tudi že obravnavana raziskava Tanje Renner kaže naklonjenost izobraževanju o homoseksualnosti v šolah.

Na vprašanje o tem, ali bi morala biti homoseksualnost in z njo povezane vsebine obvezna sestavina vzgojno-izobraževalnega procesa v šoli, so anketiranci odgovorili pritrdilno (77,7 %), 22,2 % pa jih je menilo, da ni potrebno, da bi bila to obvezna vsebina, lahko pa bi se pri pouku o njej pogovarjali. Za odgovora »mislim, da to ni potrebno« in »odločno sem proti« se ni odločil nihče. Večina vprašanih (32) meni, da naj bi o homoseksualnosti govorili pri pouku v osnovni šoli. [...] Dvajset odstotkov vprašanih meni, da bi morali za to oblikovati poseben predmet, večina pa, da bi vsebine, povezane s homoseksualnostjo, lahko dodali sedanjim predmetom, med katerimi so najpogosteje navajali spoznavanje družbe, etiko in družbo, zgodovino, biologijo, slovenski jezik in geografijo v osnovni šoli ter sociologijo, psihologijo in umetnostno zgodovino v srednji šoli. (Renner, 2009: 110)

Raziskava *Homofobija na naši šoli?* pa nakazuje, da so poučevanju o homoseksualnosti najbolj naklonjeni učitelji in učiteljice s področja humanistike in družboslovja (na primer sociologije, psihologije, zgodovine, umetnosti), pa tudi biologije. Tako ena od respondentk pravi:

Menim, da lahko posamezen učitelj že zdaj kar veliko naredi na to temo, če seveda želi. Pri nas imamo odlično metodo prikazovanja dosežkov znanih posameznikov prek zgodb, anekdot in biografij. Tu se lahko pri umetnostni zgodovini, zgodovini ali slovenščini naredi zelo veliko. Predvsem pa [je treba] iz homoseksualnih avtorjev, izumiteljev in umetnikov postaviti vzor dijakom in dijakinjam in jim homoseksualnost približati na neogrožajoč način (Benka, 45). (Maggić, 2012: 22)

Manj so poučevanju o homoseksualnosti naklonjeni učitelji naravoslovja in strokovnih, poklicnih predmetov: menijo, da v okviru svojih predmetov ne bi mogli spregovoriti o homoseksualnosti, saj ne najdejo stičnih točk.

Zanimivo je tudi vprašanje Tanje Renner (2009): »Kdo bi po vašem mnenju

nasprotoval ideji, da bi se pri pouku govorilo o homoseksualnosti?» Respondenti so odgovorili takole: »Učenci/-ke, dijaki/-nje sami: 2 (4,4 %), učitelji/-ice: 20 (44,4 %), starši: 37 (82,2 %), nekatere politične stranke: 23 (51,1 %), cerkev: 40 (88,8 %).« (Renner, 2009: 110–111) Hkrati pa so sodelujoči v tej isti raziskavi večkrat poudarili stališče, da bi zgodnji pouk o homoseksualnosti pripomogel k zmanjševanju predsodkov in stereotipov (ibid.: 114).

A od kod in zakaj toliko predsodkov o homoseksualnosti?

Funkcionalistična interpretacija prakticiranja predsodkov in stereotipov o homoseksualnosti navaja štiri vrste »psiholoških dobitkov«: 1. izkustvena funkcija predsodkov: pretekla izkušnja s homoseksualno osebo se posploši, lastnosti ene osebe se pripišejo vsem osebam »iste vrste«; 2. predsodki omogočajo »izražanje vrednot«: oseba pretirano izraža družbeno dominantna prepričanja na diskriminacijski način, kar ji omogoča občutek varnosti in pripadanja; 3. izražanje predsodkov o homoseksualnosti omogoča sprejetje in potrditev od pomembnih (referenčnih) oseb; 4. obrambna funkcija predsodkov osebi omogoča, da zmanjša napetosti in tesnobo, ki izvirata iz lastne latentne homoerotičnosti, ki je za osebo nesprejemljiva [...] Predsodki so predvsem ideološke pripovedi, so del pogona obstoječih družb, so sestavina konstrukcije socialnega sveta in zato v jedru razmerij moči. Stereotipov in predsodkov posameznik ne izumlja vedno znova, ko jih uporablja, temveč je to kolektiven ideološki proces, je tako rekoč odslikava strukture moči. (Renner, 2009: 116–117)

Namesto sklepa: Šola naj bo varen prostor za vse učence in učenke

Kot je pokazala raziskava *Homofobija na naši šoli?*, se učitelji s homofobičnim nasiljem ne znajo soočiti prav dobro, zadrego pa zbuja tudi razkritje istospolne usmerjenosti. Kuhar (2012) o rezultatih omenjene raziskave zapiše:

Čeprav je 47 % vprašanih menilo, da je za učence in učenke pomembno, da se počutijo varne, skoraj polovica – 49 % – sodelujočih meni, da ni potrebno, da učenke in učenci razkrijejo istospolno usmerjenost. Z drugimi, bolj krutimi besedami: v šolah se raje skrivajte in pretvarjajte.

Takšno stališče je bržkone odraz dejstva, da glavnina srednješolcev res skriva svojo spolno usmerjenost. A tisti, ki imajo izkušnjo z razkritjem katerega od svojih učencev, položaj vidijo nekoliko drugače: »V tem položaju sem se znašla večkrat in razkritje je bilo ena najpomembnejših izkušenj za razvoj dijakov in ustvarjanja tesnih in iskrenih povezav med njimi.« (Magić, 2012: 29)

Čeprav je samo razkritje zelo pomembno za učence in učenke, pa učitelji oziroma učiteljice praviloma ne vedo, kaj bi v takšnih situacijah storili. Takole pravi ena od respondentk (ibid.: 30):

O tem smo razpravljali tudi, ko smo imeli konkreten primer dekleta, ki se je opredelilo kot lezbijka in se obrnilo na enega od učiteljev po pomoč. Takrat smo na ravni zbornice razpravljali o tem, ali gre za resnično soočanje z lastno spolno identiteto ali bolj za neko modno usmeritev. Ali je morda dekleta želelo pozornost zaradi družinskih razmer. [...] Skratka, kar nekaj časa smo potrebovali, da smo dorekli, kje in kako bi ji lahko pomagali in ji ponudili podporo (Češnja, 60).

Skratka, čeprav so homofobično, bifobično in transfobično nasilje ter predsodki in stereotipi pogosti tudi v slovenskih šolah, učitelji preredko reagirajo. Eden od vzrokov je gotovo preslaba strokovna podkovanost in z gotovostjo lahko rečemo, da je premalo storjenega na področju prepoznavanja ter systemskega obravnavanja in reševanja problema nasilja in trpinčenja na podlagi spolne usmerjenosti in identitete. Skrb zbujajoče je, da se nasilje in trpinčenje nad LGBT-učenci in učenkami povečuje, znanje s tega področja v okviru učnega načrta pa zmanjšuje. Prav zato bi morali učitelje in učiteljice opremiti s primernimi veščinami, da bi znali v primeru nasilja reagirati, LGBT-teme pa bi morale postati tudi del kurikulumu.

Različni zakonodajni dokumenti omogočajo bolj sistematično ravnanje, ki pa ga je treba še udejanjiti (in zagotovo se poraja vprašanje, zakaj država kljub skrb zbujajočim podatkom na tem področju ne sprejme določnejših ukrepov). Tako *Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja v Republiki Sloveniji* (Uradni list RS, št. 16/2007) v svojem drugem členu med cilji vzgoje in izobraževanja navaja:

zagotavljanje optimalnega razvoja posameznika ne glede na spol, socialno in kulturno poreklo, veroizpoved, narodno pripadnost ter telesno in duševno konstitucijo oziroma invalidnost, *vzgajanje za medsebojno strpnost, razvijanje zavesti o enakopravnosti spolov, spoštovanje drugačnosti in sodelovanje z drugimi, spoštovanje otrokovih in človekovih pravic in temeljnih svoboščin*, razvijanje enakih možnosti obeh spolov ter s tem razvijanje sposobnosti za življenje v demokratični družbi (poudarila K. M.).

V *Programskih smernicah* Ministrstva za šolstvo in šport iz leta 2005 je pod točko Razvoj preventivnih dejavnosti (2005: 10–11) zapisano:

Delo s skupinami učencev ali celotnim oddelkom na temo »Zdravo življenje«: kako reči »NE«, *kako prepoznati prijatelja v stiski, kako pomagati sebi in drugim, kako poiskati pomoč zase ali za prijatelja, kako se pogovarjati, odnosi s starši,*

ljubezen, kaj početi z neprijetnimi čustvi in občutki [...] Preventivna dejavnost naj bo zasnovana predvsem kot skrb za razvijanje zdravih vzorcev življenja. Vsebine: [...] Vsebine naj se nanašajo na preventivo proti nasilju vseh vrst (spolno nasilje, nasilje med vrstniki, itd.), proti zasvojenosti, motnjam hranjenja, preventiva proti samomoru, spolna vzgoja [...] Te vsebine naj bodo temelj za delo s celotno skupino učencev. Priporočljiva metoda je izkustveno učenje. Delež teh vsebin pa se določa v skladu z možnostmi in specifičnimi potrebami posamezne oddelčne skupnosti (poudarila K. M.).

Na istih straneh beremo tudi:

Delo s skupinami učencev ali celotnim oddelkom na temo »Učiti se živeti z drugimi«: šolska in razredna pravila, odnosi med učenci in učitelji, zagotavljanje temeljnih potreb vsakega člana oddelčne in šolske skupnosti, varnost, priпадnost, sprejetost, uveljavljanje, spoštovanje, prijateljstvo [...], konstruktivno reševanje konfliktov, spoštovanje drugačnosti itd.

Skratka, tudi programske smernice ministrstva za šolstvo in šport vključujejo možnost učenja o LGBT-temah, o preventivi pred vsakršnim nasiljem.

V tem besedilu obravnavani individualni primeri in primeri ravnanja različnih držav kažejo na raznolikost obstoječih in mogočih ukrepov za zmanjševanje nasilja na podlagi spolne usmerjenosti in identitete. V Sloveniji nas na tem področju čaka še precej dela, saj lahko trenutno učitelji in učiteljice v primeru takšnega nasilja ukrepajo le posredno. Preventiva in preprečevanje nasilja nad LGBT-učenci in učenkami nista urejena sistemsko, prav tako pa se je – in ta podatek zbuja največjo skrb – šolsko nasilje zaradi spolne usmerjenosti in identitete začelo povečevati, količina vsebin na to temo pa zmanjševati. Zgledov uspešnih politik za preprečevanje nasilja nad obravnavano populacijo je kar nekaj.

Viri in literatura

- BBC (2012): Chile Prosecutors Seek Murder Charges over Gay Attack. *BBC News*, 28. marec. Dostopno na: <http://www.bbc.co.uk/news/world-latin-america-17544423> (24. januar 2019).
- BUTTERWORTH, BENJAMIN (2016): Gay Teen Cried Hysterically and Told of Torment Day before He Took His Own Life. *Pink News*, 5. december. Dostopno na: <http://www.pinknews.co.uk/2016/12/05/gay-teen-who-took-his-own-life-cried-hysterically-as-he-told-of-torment-day-before/> (24. januar 2019).

ESTABLECE MEDIDAS CONTRA LA DISCRIMINACIÓN (ČILSKI PROTIDISKRIMINACIJSKI ZAKON).

LEY NO. 20609. Dostopno na: <http://bcn.cl/scdh> (7. marec 2019).

HUMAN RIGHTS WATCH (2016a): »*The Nail That Sticks Out Gets Hammered Down*«: *LGBT Bullying and Exclusion in Japanese Schools*. Human Rights Watch. Dostopno na: https://www.hrw.org/sites/default/files/report_pdf/japan0516web.pdf (24. januar 2019).

HUMAN RIGHTS WATCH (2016b): Japan: Bullied LGBT Students Unprotected. Policies, National Curriculum Ignore Sexual Orientation, Gender Identity. *Human Rights Watch*, 5. maj. Dostopno na: <https://www.hrw.org/news/2016/05/05/japan-bullied-lgbt-students-unprotected> (24. januar 2019).

HUMAN RIGHTS WATCH (2017): Japan Forces Sterilization on Transgender People, Government Shouldn't Require Surgery for Rights Protection. *Human Rights Watch*, 29. november. Dostopno na: <https://www.hrw.org/news/2017/11/29/japan-forces-sterilization-transgender-people> (24. januar 2019).

GONZALEZ, MARU (2014): In Latin America, Chile is 'Making it Better' for LGBTQ Youth. *HuffPost*, 16. februar. Dostopno na: http://www.huffingtonpost.com/maru-gonzalez/in-latin-america-chile-is_b_4461067.html (24. januar 2014).

INFANTE, ANDREA (2015): Goals Achieved! *Global Giving*. Dostopno na: <https://www.globalgiving.org/donate/29171/fundacion-todo-mejora-chile/reports/> (24. januar 2019).

KATZ, JOEL (30.7.2014): It Is Getting Better for LGBT Youth in Chile with Todo Mejora. *Glaad*, 30. julij. Dostopno na: <https://www.glaad.org/blog/it-getting-better-lgbt-youth-chile-todo-mejora> (24. januar 2019).

KRAMER, ALEŠ, MATEJA KUNDIJA, EVA SEMIČ, ANDREJ ČUŠ, TEJA VELKAVRH IN NATALIJA PAVLIN (2008): *Raziskava o nasilju na slovenskih srednjih šolah (2008)*. Ljubljana: Dijaška organizacija Slovenije.

KOMIDAR, KSENIJA IN SAŠA MANDELJC (2009): Homoseksualnost skozi analizo učnih načrtov, šolskih učbenikov in šolske prakse. *Sodobna pedagogika* 60(4): 164–181.

KUHAR, ROMAN (2012): Homofobija na naši šoli? *Narobe*, 25. maj. Dostopno na: <https://narobe.si/homofobija-na-nai-oli/> (24. januar 2019).

KUHAR, ROMAN IN ALENKA ŠVAB (2014): *Raziskava o pravni podinformiranosti LGBT skupnosti in vsakdanjem življenju gejev in lezbijk: raziskovalno poročilo*. Ljubljana: Mirovni inštitut.

LGBT YOUTH SCOTLAND IN RESPECT ME (2017): *Addressing Inclusion: Effectively Challenging Homophobia, Biphobia and Transphobia*. Dostopno na: <https://www.lgbtyouth.org.uk/media/1299/addressing-inclusion.pdf> (24. januar 2019).

LGBT YOUTH SCOTLAND (2018a): *LGBT Charter. Your Journey to Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Inclusion*. Dostopno na: <https://www.lgbtyouth.org.uk/media/1511/lgbt-charter-brochure.pdf> (24. januar 2019).

LGBT YOUTH SCOTLAND (2018b): *Strategy for a Sustainable Future. LGBT Youth Scotland 2018–2023*. Dostopno na: <https://www.lgbtyouth.org.uk/media/1388/lgbtys-strategy-2018-e-use.pdf> (24. januar 2019).

MALM, SARA (2014): Transgender Teenager, 17, Leaves Heartbreaking Suicide Note Blaming Her Christian Parents before Walking in Front of Tractor Trailer on Highway. *Mail*

- Online, 30. december. Dostopno na: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2891267/Transgender-teenager-leaves-heartbreaking-suicide-note-blaming-Christian-parents-walking-tractor-trailer-highway.html> (24. januar 2019).
- MAGIČ, JASNA (2012): »Homofobija na naši šoli?« Poročilo o izkušnjah srednješolskih učiteljev in učiteljic s homofobijo v šolskem prostoru v Sloveniji. Ljubljana: Legebitra.
- MALJEVAC, SIMON, JASNA MAGIČ IN ANJA KOLETNIK (2008): *Vsakdanje življenje istospolno usmerjenih mladih v Sloveniji. Raziskovalno poročilo*. Ljubljana: Legebitra. Dostopno na: <https://issuu.com/legebitra/docs/raziskava> (24. januar 2019).
- MIZALA, ALEJANDRA, PILAR ROMAGUERA IN CAROLINA OSTOIC (2005): *Equity and Achievement in the Chilean School Choice System*. Center for Applied Economics Department of Industrial Engineering, Universidad de Chile. Dostopno na: <http://www.educacion-udla.cl/portales/tp7289fde89b21/uploadImg/File/equity-achievement-chilean-school-system.pdf> (24. januar 2019).
- MINISTRSTVO ZA ŠOLSTVO IN ŠPORT (2005): *Programske smernice za delo oddelčnega učiteljskega zbora in oddelčne skupnosti v osnovnih in srednjih šolah ter v dijaških domovih*. Dostopno na: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/program_drugo/Programske_smernice_za_delo_ouz_in_os.pdf (24. januar 2019).
- RING, TRUDY (2016): Family Says Bullying Led to Gay Wyoming Man's Suicide. *Advocate*, 12. marec. Dostopno na: <https://www.advocate.com/youth/2016/3/12/family-says-bullying-led-gay-wyoming-mans-suicide> (24. januar 2019).
- RENER, TANJA (2009): Homoseksualnost in šola: stališča študentk in študentov do obravnave homoseksualnosti pri pouku. *Sodobna pedagogika* 60(4): 106–119.
- STERN, JESSICA (2012): Creating Legacy Today: The First LGBT Ruling by the Inter-American Court of Human Rights. *City University of New York Law Review* 15(2): 247–253.
- ŠKOTSKA VLADA (2017): *LGBTI Inclusive Education. Working Group to Improve Experiences*. Dostopno na: <https://news.gov.scot/news/lgbti-inclusive-education> (24. januar 2019).
- ŠKOTSKA VLADA (2018a): *LGBTI Inclusive Education Working Group. Report to the Scottish Ministers*. Dostopno na: <https://www.gov.scot/binaries/content/documents/govscot/publications/report/2018/11/lgbti-inclusive-education-working-group-report/documents/lgbti-inclusive-education-working-group-report-scottish-ministers/lgbti-inclusive-education-working-group-report-scottish-ministers/govscot%3Adocument> (24. januar 2019).
- ŠKOTSKA VLADA (2018b): EQIA: *National Approach to Anti-Bullying. Revision of the Existing National Approach to Anti-Bullying for Scotland's Children and Young People Policy Guidance*. Dostopno na: <https://www.gov.scot/publications/equality-impact-assessment-record-national-approach-anti-bullying-scotlands-children-young-people/> (24. januar 2019).
- ŠVAB, ALENKA IN ROMAN KUCHAR (2005): *Neznosno udobje zasebnosti: vsakdanje življenje gejev in lezbijk*. Ljubljana: Mirovni inštitut.

- THE ASSOCIATED PRESS (2012): Chile: President Signs Anti-Discrimination Law. *The New York Times*, 12. julij. Dostopno na: <http://www.nytimes.com/2012/07/13/world/americas/chile-president-signs-anti-discrimination-law.html> (24. januar 2019).
- WEE, DARREN (2015): Transgender Boy, 16, Commits Suicide after Years of Bullying. *GayStarNews*, 2. marec. Dostopno na: http://www.gaystarnews.com/article/transgender-boy-16-commits-suicide-after-years-bullying020315/#gs.=DTD_1U (24. januar 2019).
- WINSOR, BEN (2016). A Gay 13-Year-Old Brisbane Boy is Dead after »Constant« Bullying. *SBS*, 25. november. Dostopno na: <http://www.sbs.com.au/topics/sexuality/agenda/article/2016/11/25/gay-13-year-old-brisbane-boy-dead-after-constant-bullying> (24. januar 2019).
- YONEYAMA, SHOKO (2015). Theorizing School Bullying: Insights from Japan. *Confero* 3(2): 120–160.
- ZAKON O ORGANIZACIJI IN FINANCIRANJU VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA (ZOFVI). Uradni list RS 16/07. Dostopno na: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO445> (24. januar 2019).